

KRONIEK.

BOEKBESPREKING.

JOHAN FABRICIUS, Charlotte's Grootte Reis, 's Gravenhage, H. P. Leopold's U.M., 1928.

Charlotte is een knap, pittig, maar eenigszins overwerkt onderwijzeresje; zij maakt, om de goedkoopte met een vrachtboot, een reis naar de Middellandsche Zee, is de eenige passagier aan boord en komt thuis, verloofd met den oer-degelijken eersten stuurman. Men zou zoo zeggen: niet bepaald een gegeven voor een roman van 462 bladzijden! Wat moet daar weer, naar bekend recept, in beschreven en gepraat en uitgeweid en gedétailleerd zijn! Zeker — maar is daar eigenlijk iets tegen, als die beschrijvingen, die tallooze détails en die vele, vele gesprekjes, door de manier waarop ze geschreven zijn, u boeien, u amuseeren vooral?

Fabricius' boek zal waarschijnlijk wel nooit blijken tot de wereldlitteratuur te behooren, ook al verscheen er dan een duitsche vertaling van; het is niet groot of diep van visie, het behandelt geen problemen, het laat alle levensraadseelen volslagen ongemoeid. De liefdes-historie, die erin gegeven wordt, verdient dien naam maar half, zij is tamelijk nuchter en gewoontjes en misschien niet eens erg waarschijnlijk. Ja, zij herinnert zoowaar aan het oude thema van „Goud Elsje” en haar duitsche soortgenooten: juist de man van wien de heldin in het begin een aversie heeft, wordt ten slotte haar hartsvriend, haar „lieveling” — om haar eigen slotwoord te gebruiken. Allemaal volkomen juist, maar het feit wordt er niet door weggenomen, dat dit groot-8° boek, met zijn vele dichtbedrukte bladzijden, kostelijke en voortdurend-litteraire lectuur biedt. Ik zou er alleen, als ik in de plaats der uitgevers was geweest, wat dunner papier voor hebben uitgekozen, want juist een boek als dit neemt men zoo héél graag overal met zich mee — in trein, in tuin, aan strand — en een turf van bijna vijf centimeter dikte is zoo allemachtig onhandelbaar!

De heer Johan Fabricius heeft geest, en echten humor in dien geest. Als spelenderwijs weet hij menschen te schetsen — méér dan schetsen: ze te doen leven, te doen kénnen, als had gij jaren met hen omgegaan. Het was lang geen gemakkelijke taak, die hij zich gesteld had met dit zijn verhaal: van een zonder twijfel zelf gemaakte zeereis iets méér dan journalistieks, iets prikkelend fijns en aardigs (ook voor verwende lezers!) te maken. Lang niet gemakkelijk, zeide ik — maar dit is nu juist het opmerkelijke, dat men van moeite absoluut niets merkt. Het lijkt maar vroolijk uit de mouw geschud, dit boek van 462 pagina's. Het weerlegt in zijn eentje, alle beweringen, over de onoverwinnelijke zwaar-op-de-handheid der nederlandsche schrijvers.

H. R.

ALEXANDER COHEN, *Uitingen van een Reactionnair* (1896—1926), voorafgegaan door een schets van den persoon des schrijvers door een zijner vrienden, met een portret naar een teekening van Kees van Dongen, Baarn, Hollandia-Drukkerij, 1929.

„Ik had nog nooit iemand ontmoet zooals Alexander Cohen. Hij maakte op mij den indruk van een opborrelende, spuitende fontein. Zijn verhalen over zichzelf en over zijn looze streken in verleden, heden en toekomst, mengsels van bekorende pralerij en innige menscheijkheid, ontroerden en amuseerden mij tegelijk. Ik voelde dat ik heelemaal gewonnen was. . . .

Aldus „een zijner vrienden” — die zich xxx noemt — over „den persoon des schrijvers.” En verderop:

„Wie zoo subjectief van aard is heeft altijd, naast iets vrouwelijks, iets kinderlijks, het autoritaire in zich. Maar is hij goedhartig, zooals Cohen, dan neemt deze heerszucht een ridderlijken vorm aan. Cohen is verder ijdel als een meisje, en fier als een vechtgeneraal. En slim is hij ook, en scherp van begrip, als de beste exemplaren van zijn oud en talentrijk ras. Ik weet niet of uit het bovenstaande (dat is dan: de geheele inleiding. H. R.) voldoende blijkt, dat de prikkel die Cohen het verst drijft ontstaat door contact met het inhumane. Het is, au fond, altijd de onmenscheijkheid in haar tallooze vormen, waartegen hij strijd voert.”

Wat zal ik hier eigenlijk nog bijvoegen? Mijn indrukken, uit de lectuur van dezen vreemdsoortigen bundel opgedaan, kloppen wel ongeveer met mijn citaten uit de „schets van den persoon” Cohen, die aan zijn „Uitingen” vooraf gaat. Ik neem gaarne aan dat deze vriend van xxx in den omgang een zeer beminnelijk man is. Geestige en levendige menschen zijn, als ze niet ál te druk doen, gewoonlijk prettig gezelschap. En humaniteit is een prachtige eigenschap — vooral bij lieden die er niet te zeer mee te koop loopen. Nu, het zou inhumaan zijn, den heer Cohen van dit laatste te beschuldigen. Vooral waar hij het over de Duitschers heeft, moet men zich zijn menscheievende uitingen wel stevig herinneren om aan die, zoo op den voorgrond geschoven, humaniteit van hem niet een beetje te gaan twifelen. . . En ja, dan vindt men ook op-eens dat deze geestige en levendige man soms wél wat al te druk doet. Men is plotseling geneigd in zijn „reactie” vooral een „terug naar Multatuli” — en de Multatulianen! — te zien, met al de onplezierige herinneringen aan dat visioen verbonden. Want is Cohen, ex-anarchist, inderdaad politiek-reactionnair? Ik geloof er niet veel van. Ik denk dat de werkelijke reactionnair zich met hem niet erg op hun gemak zouden voelen.

En dan wou ik ook nog wel even vragen: was er nu heusch zooveel in deze geestige journalistiek dat een degelijke en duurzame boekuitgaaf wet-tigde? Ik kan het niet helpen, maar een verzameling als deze doet mij altijd denken aan een, meestal wat stoffige en muffige, doos met. . . . opgeprikte vlinders. Ze waren toch zoo mooi — toen ze nog leefden! H. R.

ANTHONIE DONKER, *Grenzen*. Arnhem, Hyman c.s., 1928.

De firma Hyman c.s. verplicht heel dichtminnend Nederland door zijn fraaie uitgaven van moderne poëzie. Deze tweede bundel van Anthonie Donker — de eerste, *Acheron*, bij dezelfde firma verschenen, werd eveneens hier besproken — is daar weer een bewijs van!

Sterk heeft Donker's werk aan kracht en diepte gewonnen, dit geldt in het bijzonder voor het tweede gedeelte van den bundel „verzen uit Davos”. Er is een glans en een helderheid in zijn beste gedichten gekomen, die hem tot een der eersten onder de jongeren maakt. De strijd tegen het geforceerd staal-hard-zijn aan den eenen kant, tegen het à tort et à travers negatief en pessimist zijn ten anderen, is door hem naar het zich laat aanzien, voor goed gewonnen. En hij geeft hiermede een voorbeeld aan veel opgeschroefde moderniteit, die zich in cynisme en zorgeloos skepticisme tracht te handhaven, maar innerlijk hoe langer hoe grondiger verdort, en dat niet slechts op louter creatief terrein! Donker heeft dezen strijd tegen zichzelf aangaard en gestreden met als inzet zijn gansche poëtische productiviteit. Wat hij op het spel zette, was meer dan zijn leven. Hij won, omdat hij iets te verliezen had. Er zijn sommigen, die het bedenken mogen, dat ook van wie niets heeft, genomen zal worden, dat wat hij heeft. R. HOUWINK.

J. SLAUERHOFF, *Eldorado*, Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1928.

Heeft Slauerhoff waarlijk zich zelf tot deze eentonige keuze verplicht? Het is bijna niet te begrijpen. Hoeveel lijdt de schoonheid door monotonie! Het is reeds meermalen gezegd: Slauerhoff's groot, onstuimig dichterschap duldt geen snoeimes en schaar. Men kan dit in zijn rijk en krachtig stroomen zich ontwikkelend talent, dat de schoonste wieren en de banaalste boenwasblikjes aan de oppervlakte brengt, niet dan met de grootste voorzichtigheid en slechts in het allernoodigste beperken, maar zeker nooit losmaken uit zijn organischen (chronologischen!) gang. Een bundel, welke de beste verzen van Slauerhoff zou bevatten, bestaat niet. Kiezen bij hem beteekent verminken. Men moet het wagen 25 regels ulevel-poëzie te doorworstelen om in de 26e een ongekende schoonheid te zien openstralen. Er is geen andere weg. Lang niet altijd buitendien zijn zijn „gaafste” verzen ook zijn „beste”! „Eldorado” bevat vele van Slauerhoff's langere gedichten en daaronder zijn er ongetwijfeld, die gerekend moeten worden tot zijn „Hochleistungen”, maar wie zijn dichterschap uit dezen bundel wil leeren kennen, zal worden teleurgesteld. Men krijgt één, hoogstens twee zijden van zijn veelkantig talent te zien en dat op een merkwaardig gelijkmatige wijze. Wie weten wil hoe rijk en ongeëvenaard lenig Slauerhoff's poëzie vermag te zijn, zal nog steeds terug moeten grijpen naar zijn eersteling „Archipel”, waar zij in al haar natuurlijke ongereptheid samen werd gebracht.

ROEL HOUWINK.

PIET VAN VEEN, *Offers*. Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1927.

Een anti-alcohol roman, niet van de slechtste soort. Alleen... de soort? Ze blijft niet deugen, nu niet en nooit, hier niet en niet in Patagonië. Er is al zoo veel en zoo vaak tegen den tendenz-roman als zoodanig gesputterd, natuurlijk uitsluitend van „litteraire” zijde, dat wij er hier gevoegelijk het zwijgen toe kunnen doen. Geschreven zullen zij toch worden, tot in lengte van dagen, al onze protesten ten spijt; ja zij hebben zelfs hard kans onze met zooveel liefde gekoesterde „litteratuur” te overleven. Onkruid, niet waar... Intusschen, de heer Van Veen schrijft er niet maar op los als zoovele zijner confraters. En als zijn boek niet zoo bijzonder vlot en gemakkelijk leesbaar is, dan vindt dit zijn oorzaak niet in het feit, dat hij gewrongen of techniekloos de pen hanteert, maar veeleer in een te geconcentreerde stijl-verzorging. Dat deze een struikelblok werd voor de „vlotheid” (die in het genre eigenlijk onmisbaar is!) van zijn schriftuur, in plaats van een krachtcentrum, dat, zooals gewoonlijk, de praestatie van den auteur tot haar maximum opvoert, is hieraan te wijten, dat Van Veen niet zijn stijl te verzorgen heeft, maar e e n stijl; en dit is tevens het criterium voor de plaats, die hem in ons heterogene litteraire wereldje toekomt: op den grens van dilettantisme en epigonisme, een hachelijk punt tusschen Scylla en Charibdis, waar men het niet langer dan „één boek” uit te houden pleegt!

ROEL HOUWINK.

A. DE WIDENRADE, *Gezellige Herinneringen aan een oud Huis*. Utrecht, 1928.

C. J. KELK, *Katrijn*. Amsterdam, De Spiegel, 1928.

Het is met den humor in onze Noord-Nederlandsche letteren niet zoo heel florissant gesteld. Ziehier twee dier schaarsche producten! Het eerste doet in zeer verre verte denken aan den ouden Schoolmeester, het tweede is, naar de schrijver in zijn nawoord vermeldt, de *verbeelding* van een ouden authentieken Jan Klaassen-tekst, nu deze in werkelijkheid nergens te vinden blijkt; een reconstructie aldus, naar 't mij als leek voorkomt, met veel kennis van zaken tot stand gebracht, doch waarvan ik, als leek wederom, de meer-dan-historische waarde niet vermag in te zien. Misschien verrijkt de heer Kelk onze litteratuur een volgend maal eens met een „modern” poppenspel, zijn met het schrijven van dit stuk opgedane ervaring zal hem ongetwijfeld voor misgrepen in niet geringe mate kunnen behoeden, en... het talent ertoe bezit hij zeker, dat heeft hij bij menige gelegenheid reeds afdoende kunnen bewijzen.

„De Spiegel” gaf het boekje, dat door J. L. van Ishoven niet onverdienstelijk werd geïllustreerd op smaakvolle wijze uit. Er 25 exemplaren van te nummeren en te doen drukken op Haesbeek de Luxe lijkt mij echter een ongeoorloofde handreiking aan het snobisme van dezen tijd. ROEL HOUWINK.

Prof. KARL BLOSFELDT, *Urformen der Kunst*, Berlin, Ernst Wasmuth, A. G., 1929.

De honderdtwintig hier bijeengebrachte reproducties naar photographieën uit de verzameling van prof. Karl Blozfeldt berusten op vergrotingen van bloemen en allerhande plantendeelen. Zooals de aan deze bespreking toegevoegde illustraties (Plaat LIX) doen zien, heeft men op deze wijze bijzonder fraaie resultaten verkregen, die zoowel retrospektief, als vergelijkingsmateriaal met historische architectuur- en kunstnijverheidsvormen, als perspectivisch, in den zin van een rijken ideeën-voorraad voor dezelfde artistieke gebieden, van zeer groot belang moeten worden geacht. De titel overigens van het boek, hoe suggestief die ook moge zijn, zegt méér dan waarschijnlijk de samensteller en zeker de inleider, Karl Nierendorf, heeft bedoeld. Dit blijkt uit zijn voorwoord ten duidelijkste. En terecht: want het verband tusschen kunst en natuur, gelijk het feitelijk door den titel wordt gelegd, riekt voor ons twintigste eeuwers te sterk naar Haeckel c. s. Wij zijn wat bescheidener geworden in onze monistische speculaties! Misschien zelfs zou dit boek ons integendeel veeleer nader kunnen brengen tot datgene wat kunst en natuur wezenlijk scheidt. Doch deze en dergelijke beschouwingen kunnen thans niet aan de orde worden gesteld. Waar het voorloopig het allermeest en vóór alles om gaat is het zich onbevangen overgeven aan onze verwondering over zooveel ongekende en toch zoo nabije schoonheid. Want deze foto's zijn niet gemaakt naar uitheemsche planten, doch naar die, waarmede wij om zoo te zeggen dagelijks te samen zijn. Ge vindt er afbeeldingen van paardestaart, kornoelje, ahorn, kastanje, van heide, steenbreek, eereprijs, de bekendste varensoorten, tot aardappel-bloemen toe. En elke plaat is een nieuw wonder, een nieuwe, onverhoopte vreugde over zooveel schoonheid. Het is ons of wij jaren blind zijn geweest! Daarbij komt, dat wij nu ook, al nemen wij de loupe er natuurlijk niet telkens bij, de planten en boomen om ons heen anders gaan zien. Met deze illustraties ten voorbeeld is onze zin voor de verborgen schoonheid der natuur gescherpt. Waar wij vroeger achteloos aan voorbij gingen, een klein, onoogelijk bloempje als van het heidekruid, wij leeren het nu met verjongde oogen zien, en buigen ons aandachtig over een grashalm, die wij voordien achteloos tusschen de lippen plachten te steken.

Maar, deze vernieuwde natuur-aanschouwing is niet het eenige, dat dit sublieme boek ons brengt. Het schenkt ons ook de bezinning, die in den titel als een wel wat al te luide zekerheid schijnt neergelegd; doch die ons eerst recht gegeven wordt door het beknopte opstel — het telt precies vijf bladzijden —, dat aan de inhoudsopgaaf en de afbeeldingen voorafgaat. Karl Nierendorf heeft in dat kort bestek helder en met een buitengemeene fijnzinnigheid het probleem, dat in den titel opgesloten ligt,

onthuld en een oplossing aangegeven, die de aanvankelijk scherp gestelde antithese tusschen natuur en kunst terugbrengt tot de laatste en diepste Eenheid, waaruit alle leven is omhoog geweld. „Duizendvoudig”, zegt hij, „is het leven en duizendvoudig zijn de metamorfosen der menschen. Heerlijk is het te weten, dat, ver boven onze schoonheidsbeleving uit, de verborgen scheppende krachten, in wier stijging en daling wij als natuurlijke wezens besloten zijn, overal met dezelfde wetmatigheid heerschen, zoowel in de werken, die elk geslacht als gelijkenis zijns levens voortbrengt, als in de vergankelijkste, teederste vormen der natuur.”

Wie de honderdtwintig onberispelijk uitgevoerde prenten van dit boek met deze gedachte beziet, zal allerwege het bladeren moeten staken en verdiept raken in de duizend problemen, waarvoor één enkele varenveer hem stelt. De strenge lijnen der Gothiek wisselen af met den bontsten wir-war der Barock; soms denken wij moorsche tralievensters te zien, dan weer wanen wij ons bij een ranke Chineesche pagodenbouw. En welhaast moeten wij het toegeven, dat niet slechts technisch (men denke aan Raoul Francé's „Die Pflanze als Erfinder” b.v.) de natuur een geweldigen voor-sprong op ons heeft, maar dat ook in aesthetisch opzicht wij verreweg haar mindere zijn gebleven en dat in den grond van de zaak ons menschenwerk maar een lomp en grof maaksel is. Welhaast moeten wij het toegeven . . . . of gansch? Maar dan herinneren wij hun voor ons menschen nu eenmaal principieel verschil: „Zooals de grashalm in zijn tijdelooze gestalte ons verschijnt als een monumentaal en eerbiedwaardig symbool van de eeuwige oerwetten over alle leven, zoo ontleent het kunstwerk juist zijn indrukwekkendheid aan het feit zijner „Einmaligkeit” als de meest geconcentreerde manifestatie, de lichtboog als het ware, tusschen de beide polen: verleden en toekomst.”

En nu blijkt, dat hetgeen eerst als een toegeven was voorgesteld in werkelijkheid een niet-onderscheiden van wat wezenlijk is zou zijn geweest. Dit is het gevaar van dit boek, wanneer het in verkeerde, dweepzuchtige handen geraakt. Doch niet zoo licht zal wie eenmaal door de schoonheid der natuur en door die der kunst werd ontroerd beide verwarren. Intusschen, hoe het ook zij, wie voor beide niet blind is, zal dit boek willen bezitten: het kan hem niet anders dan een openbaring zijn! R. HOUWINK.

De Boroboedoer. Zes etsen door JAN POORTENAAR, inleiding door Prof. Dr. N. J. Krom, Uitgave van den etser.

Poortenaar is wel een bijzonder productief-kunstenaar. Wanneer wij zijn ets-oeuvre nagaan, van zijn kleine fijne droge-naald-figuurtjes af tot zijn groote formidabele platen dan is het aantal reeds enorm, tellen wij daarbij op zijn litho's en zijn houtsneden, en bedenken wij dan dat hij ook schrijft, en Mevr. Poortenaar op hare voordracht-avonden accompaneert,

en eigenlijk schilder is, dan staan wij verbaasd dat één mensch tot dit alles in staat is. En... hier komt het eigenlijk op aan, dat dit alles zoo met een zelfde zorg en verzorging geschiedt.

Nog niet lang geleden verscheen onder den titel van „An artist in the tropics” een Engelsche vertaling van zijn hier vroeger besproken „Kunstreis in de Tropen.” Deze Engelsche uitgave, nog royaler en rijker uitgevoerd dan de Hollandsche, bevatte weer tal van nieuwe illustraties naar etsen en teekeningen, en reproducties in kleur naar schilderijen en aquarellen. Niemand minder dan de schilder, etser en decorateur Frank Brangwyn getuigde er o.a. van: „It commends itself to me from more than one angle: firstly, as might be anticipated, from that of my admiration of Mr. Poortenaar's drawings and paintings, which are reproduced”

En nu weer verschijnt er van hem een map met een zestal etsen naar de Boroboedoer, die er opnieuw keurig verzorgd uit ziet.

Dit is het echter weer niet alleen, want dat zou ook een serieuze uitgever in samenwerking met drukker en binder kunnen bereiken, maar zijn kunstenaarshand heeft er iets bijzonders, iets goeds van gemaakt. Waar prof. Dr. N. J. Krom, die in een inleiding de beteekenis van den Boroboedoer als religieus monument uiteenzet, deze beschouwing eindigt met: „...„wie zich in de eerste plaats tot den Boroboedoer als kunstwerk aangetrokken gevoelt, verlieze nimmer uit het oog, dat de oprichters uitsluitend hebben bedoeld een religieus monument, een heiligdom in het leven te roepen, hetwelk de samenvatting moest zijn van de Boeddhistische verlossingsleer,” daar zien wij in Poortenaar's etsen als het ware eene afspiegeling daarvan. Vooral de eerste: „de Boroboedoer,” en de laatste: „Het heiligdom”, zijn méér geworden dan een schilderachtig, of een architectonisch „geval.” Hierin heeft de etser iets bereikt van de verhevene, een mystieke schoonheid die in overeenstemming is met den aard van het bouwwerk. Hij heeft daarin ons de sfeer geteekent, waarin wij het bouwwerk moeten zien, als een grootsche schepping ter eere van Boeddha.

De andere etsen geven dan meer de karakteristiek van dit Hindoe-Javaansche gedenkteeken met zijn verschillende terrassen, tempelnissen, opgangen en klokvormige bouwsels, uit picturaal oogpunt gezien.

Zoo heeft Poortenaar ons een beeld van den Boroboedoer gegeven, door dit zestal etsen, waarin hij zich niet alleen de vaardige habile teekenaar toont, die als kunstzinnig toerist weet vast te leggen wat hem boeit, maar ook de gevoelige kunstenaar, die de kern der dingen begrijpt.

„Geen tempel voor menschen, geen verblijf van goden is deze stoepa. Het is de Kosmos zelf, waarin alles wordt opgelost, die hier zijn stigma op de aarde heeft gezet. En elke Boeddha is als een straal van het eeuwige licht, die ver uitzielt over het aardsche land; de Boroboedoer is de baken voor alles, dat is.”

R. W. P. Jr.